

До спеціалізованої вченої ради К 35.052.23
Національного університету «Львівська політехніка»

Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, вул. Князя Романа 1/3

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Йосипів А.О., – на дисертацію Бундза Ростислава Олеговича «Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Вивчення поданих Р.О. Бундзом матеріалів дисертації та автореферату, а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному та практично-прикладному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що автор досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. За усіх часів злочинність неповнолітніх була предметом вивчення науковців та практиків. Не є виключенням і сьогоденний стан та рівень злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Реалії сьогодення, соціальні, політичні та економічні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, позначились на усіх верствах населення, включаючи неповнолітніх. Жорстокість, яка пронизує усі сфери життєдіяльності суспільства, стала звичною та «нормальною» у середовищі осіб, що не досягли 18 років. Не викликає заперечень той факт, що злочинність неповнолітніх, яка сьогодні характеризується тенденціями до підвищеної агресивності та жорстокості, потребує нагального вивчення та вжиття дієвих заходів спрямованих на зниження її рівня.

Про доцільність та своєчасність дисертаційного дослідження свідчить назріла проблемна ситуація, за якої недостатньо вивченими залишається значна кількість питань, пов'язаних з об'єктом запропонованого дослідження. Зокрема, значний унесок у дослідження злочинності неповнолітніх зробили такі науковці: Ю. А. Абросімова, В. С. Афанасьєв, О. М. Бандурка, В. В. Василевич, Д. Л. Виговський, В. В. Голіна, О. М. Джужа, Н. П. Дубініна, В. І. Женунтій, Р. І. Ісаков, Т. Л. Кальченко, І. І. Карпець, О. Г. Колб, І. С. Кон, С. М. Корецький, М. М. Корчовий, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнєцова, І. І. Лановенко, П. П. Михайленко, А. Й. Міллер, Г. М. Міньковський, Г. В. Осипов, Т. Г. Перепелиця, Г. О. Пономаренко, О. Р. Ратинова, Ф. М. Решетнікова, А. Б. Романюк, О. Б. Сахаров, Н. О. Сущенко, Д. М. Тичина, О. М. Хархан та інші. Дослідженню різних аспектів злочинності неповнолітніх присвячено низку наукових робіт і українських, і зарубіжних учених. Зокрема, в Україні проблемам злочинності

неповнолітніх присвячено дисертаційні роботи Ю. А. Амбросімової, Д. Л. Виговського, А. П. Гусака, Н. М. Градецької, Н. Д. Туза, Т. С. Жукової.

Проте, не зважаючи на чималу кількість праць та досліджень, присвячених означеній проблематиці, проблема злочинності неповнолітніх залишається актуальною, оскільки набуває нових форм та змісту.

Наведені міркування й визначають актуальність теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими. В роботі комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних із злочинністю неповнолітніх, що вчиняють злочини з особливою жорстокістю, питання детермінант таких злочинів та заходів попередження.

Теоретичну основу дисертації становить значна кількість джерел (191 найменування розташовані на 14 сторінках), серед них: монографії, колективні праці, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти, судова практика.

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному аналізі особливої жорстокості як ознаки злочинів, що вчиняються неповнолітніми, а також детермінант, що сприяють вчиненню означеної категорії злочинів, та виробленні на цій основі науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо запобігання їм.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації були поставлені такі основні **задачі**: визначити стан наукового дослідження проблеми злочинності неповнолітніх та злочинів, учинених ними з особливою жорстокістю, в кримінологічній літературі; проаналізувати теоретичні аспекти злочинності неповнолітніх, зокрема: розуміння змісту й характеру цього поняття, його вивчення та з'ясування в юридичній літературі; розглянути поняття злочинності неповнолітніх в історичній ретроспективі та визначити її найістотніші ознаки; 23 проаналізувати зарубіжний досвід попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю; здійснити кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю; надати кримінологічну характеристику особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю; з'ясувати поняття і сутність детермінант формування особистості неповнолітнього злочинця, запропонувати їх класифікацію; проаналізувати загальносоціальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю; визначити спеціально-кримінологічні й індивідуальні заходи попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, а саме: *об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з учиненням неповнолітніми злочинів із особливою жорстокістю, а предмет дослідження – комплекс ознак, що характеризують злочинність неповнолітніх із особливою жорстокістю, детермінанти таких злочинів та заходи попередження.*

Дисертант застосував належним чином визначену ним методологічну базу наукового пошуку. **Методи дослідження** обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження. У своїй більшості вони є цілком

прийнятними і дозволяють провести науковий пошук обраного дослідження на відповідному рівні. Завдяки цьому автор обґрунтував низку нових ідей, що розглядаються вперше, а також визначив положення, які в роботі набули подальшого розвитку або удосконалені.

Емпіричною базою дослідження є дослідження становлять матеріали слідчої і судової практики за темою дослідження (257 кримінальних справ).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (розділ 4), схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини (розділ 4), затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 511/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4 Політико-правові науки); а також у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права».

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Дисертація є першим в Україні дослідженням, присвяченим вивченню особливої жорстокості як ознаки злочинів, що вчиняються неповнолітніми, а також детермінант та заходів запобігання таким злочинам.

До найбільш вагомих результатів, що відбивають наукову новизну дослідження, належать наступні положення: *вперше*: розглянуто жорстокість як ознаку злочинів, що вчиняються неповнолітніми, та запропоновано авторське визначення цього поняття: це невід'ємна особистісна риса особи, що проявляється в усвідомленому заподіянні фізичних, психічних чи моральних страждань (чи прагненні 25 їх заподіяння) шляхом дії чи бездіяльності та є способом реалізації агресії і насильства; запропоновано авторське тлумачення особи неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, як особи, котрій притаманна жорстокість, як невід'ємна особистісна риса, яка вчинила злочин із усвідомленим заподіянням фізичних, психічних чи моральних страждань, в якому виявилась її (особи) антигромадська спрямованість, що виражається в сукупності негативних соціально значущих рис, ознак, властивостей, наявність яких, у поєднанні зі зовнішніми умовами та обставинами, впливають на характер злочинної поведінки.

Частину положень автором було удосконалено або вони дістали подальшого розвитку. Зокрема, *вдосконалено*: поняття злочинів, що вчиняються з особливою жорстокістю, під якими слід розуміти умисні насильницькі діяння (дію чи бездіяльність), прояв агресивності як особистісної риси особи, що вчиняються з метою (або є способом вчинення інших злочинних діянь) заподіяння фізичної, психічної та моральної шкоди потерпілому; твердження про те, що особа злочинця формується задовго до вчинення злочину, в процесі скоєння якого відбувається лише акцентуація тих рис, ознак, властивостей, що відповідають особі суб'єкта конкретного злочину. *Дістали подальший розвиток*: твердження про необхідність прийняття нової Інструкції з організації роботи

підрозділів Національної поліції у справах дітей; положення про взаємодію загальноосвітніх закладів із органами поліції з метою сприяння діяльності навчальних закладів щодо профілактики правопорушень серед дітей та забезпечення безпечного навчального середовища, що є одним із дієвих заходів індивідуального попередження злочинності неповнолітніх; напрями поліпшення організації роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, що їх замінюють, які негативно впливають на 26 неповнолітніх, як один з ефективних заходів профілактики учинення неповнолітніми злочинів з особливою жорстокістю; позиції щодо створення єдиної бази даних про неблагополучні сім'ї та неповнолітніх із відхиленнями у розвитку та поведінці для вдосконалення діяльності із запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення теоретичних аспектів злочинності неповнолітніх та запобігання їй правоохоронними органами; правотворчості – у рамках подальшого вдосконалення кримінологічних досліджень щодо попередження злочинності неповнолітніх; практичній діяльності – для оптимізації діяльності працівників Національної поліції та інших правоохоронних органів із попередження злочинності неповнолітніх; навчальному процесі – під час написання підручників із кримінології, а також навчальних посібників зі спецкурсу.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із яких 181 – основний текст, 14 – список використаних джерел (191 найменування), один додаток – 2 сторінка.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Свої думки, висновки та пропозиції дисертант підтверджує науковою дискусією, критичним аналізом поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців тощо. Відтак, можна стверджувати, що висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, мають достатній рівень достовірності й обґрунтованості.

Науковий інтерес становлять, насамперед, ті положення праці дисертанта, в яких:

1. Заслуговує на увагу твердження автора про те, що «агресивність», «жорстокість» та «насильство» слід віднести до особистісних рис, що проявляються під час вчинення злочину (стор. 35).

2. На сторінці 40 дисертації автор робить цілком слушний висновок про те, що у зв'язку зі жорстокістю виникає особливий тип поведінки, з'являється і особливий тип особистості, характерна риса якого власне насильство, агресія і жорстокість. Неповнолітні, що належать до такого типу особистості, поширюють серед своїх однолітків стереотипи агресивно-насильницької

поведінки. Відтак у комплексі причин і умов злочинів неповнолітніх, поєднаних із жорстокістю і такими, що супроводжуються агресією, домінує відповідна особистість із усіма притаманними їй властивостями, специфікою процесу формування та особливостями поведінки.

3. Заслуговує на увагу значна робота автора щодо дослідження міжнародних документів та законодавства зарубіжних держав стосовно попередження злочинів, що вчиняються неповнолітніми (підрозділ 1.3).

4. Заслуговує на увагу позиція автора стосовно сутності поняття «злочини, що вчиняються з особливою жорстокістю» - умисні насильницькі діяння (дію чи бездіяльність), прояв агресивності як особистісної риси особи, що вчиняються з метою (або є способом вчинення інших злочинних діянь) заподіяння фізичної, психічної та моральної шкоди потерпілому (стор. 95).

5. При здійсненні кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю (підрозділ 2.1.) автор робить слушний висновок про те, що спосіб насильства і жорстокість, що при цьому виявляється, певною мірою характеризують особистість неповнолітнього злочинця, вказують на особливості його характеру і темпераменту, зазвичай на його професійні навички та вміння, а в деяких випадках – особливості психічного стану і здоров'я (стор. 97-98).

6. Вартою уваги, на нашу думку, є пропозиція автора до наявних типологій особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю, додати так званий акцентуований тип – тип особистості з надмірно вираженою жорстокістю як особистісною рисою характеру (стор.122).

7. Цілком слушною видається пропозиція дисертанта на законодавчому рівні передбачити безкоштовний час і в державних, і приватних ЗМІ для проведення передач антинаркотичної пропаганди та здорового способу життя, а також пропаганди правової культури, законслухняності (стор. 161).

Публікації та апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації викладено у дев'яти наукових публікаціях, із них п'ять статей – у наукових фахових виданнях, в тому числі одна – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також чотири – тези доповідей на науково-практичних заходах.

Основні положення дисертації викладено на чотирьох науково-практичних заходах, таких як: III міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції в юридичній науці України» (м. Київ, 29–30 червня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 23–24 червня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпро, 1–2 вересня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 9–10 лютого 2018 р.).

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій Бундза Ростислава Олеговича, які викликають

сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі недоліки й спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Деякі з запропонованих автором положень наукової новизни потребують більш чіткого формулювання, оскільки у нинішньому виді не дають можливості повною мірою оцінити особистий внесок автора у розроблення задекларованих у них положень. Такими, наприклад, можна вважати п. 2, 3 підрозділу «Дістали подальший розвиток».

2. З тексту дисертації не зовсім зрозуміло, які саме злочини (в сенсі Кримінального закону) автор відносить до таких, які вчиняються з особливою жорстокістю.

3. При дослідженні криміногенних детермінант формування особистості неповнолітнього злочинця, що вчиняє злочини з особливою жорстокістю (підрозділ 2.3.) автор зазначає, що до комплексу чинників злочинів, скоєних неповнолітніми з проявом жорстокості, слід віднести соціально-економічні, соціально-політичні, соціально-правові, соціокультурні чинники. Проте, зі змісту дисертації не зрозуміло, як саме ці чинники (наприклад соціально - політичні) призводять до вчинення неповнолітніми досліджуваної групи злочинів.

4. Зазначимо, що аналізуючи питання детермінації, а також особистості неповнолітнього злочинця (підрозділи 2.2. та 2.3.) автору слід було також звернути увагу на такий фактор, як насильство щодо неповнолітніх та жорстоке поводження з неповнолітніми. Адже, як відомо, однією з головних причин формування криміногенної установки є насильство, якого зазнавали злочинці в дитинстві.

5. При написанні підрозділу 2.1 «Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю» автору слід було приділити більше уваги питанню потерпілих від означеної категорії злочинів.

6. Позитивним, на наш погляд, було б висвітлення позиції автора щодо питання посилення кримінальної відповідальності неповнолітніх та зниження віку кримінальної відповідальності, як альтернативних заходів запобігання злочинності.

7. Позитивним, на наш погляд, було б запропонувати певні заходи, спрямовані на зниження рецидиву злочинності неповнолітніх, а також, в сенсі зниження рівня злочинності неповнолітніх загалом, та рецидиву, зокрема, пропозиції щодо вирішення проблем пов'язаних з реоціалізацією неповнолітніх злочинців (тим паче, автор зазначає, що рівень рецидиву серед неповнолітніх є високим, і є однією з причин вчинення ними жорстоких злочинів).

Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань дослідження, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом цього дослідження і тому суттєво не впливають на належний рівень проведеного дослідження. Вони не носять принципового характеру, є дискусійними за суттю

та сприятимуть започаткуванню наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Представлений автореферат дисертації Р.О. Бундза у повному обсязі відображає концептуальні висновки і науково-практичні рекомендації, які обґрунтовуються здобувачем у самій дисертації.

Таким чином, можна зробити висновок: дисертація за актуальністю обраної теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній, їх достовірністю і новизною, повнотою їх викладу в опублікованих працях повністю відповідає вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій згідно з п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Виходячи з цього, вважаю, що дисертація Бундза Ростислава Олеговича «Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження», є завершеною та самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу, а її автор на основі прилюдного захисту заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри
кримінального права і криминології
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів
національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

 А.О. Йосипів

Освідчений
засвідчує
Проректор

 Йосипів А.О.
Григорівський